

KSIĄŻKOWE ZNAKI WŁASNOŚCIOWE

– *niedoceniane
źródła historyczne*

Il. 1

Michał Hilchen, w interesującym artykule *Tradycyjne znakowanie książek*¹, zwrócił uwagę na różnorodność typów znaków proveniencyjnych książek oraz ich znaczenie dla dokumentowania własności zbiorów.

Rozwijając ten temat, warto podzielić się wnioskami, jakie nasuwa szczegółowa dokumentacja zebrana w toku prac Zespołu ds. Książki i Bibliotek w Departamencie Dziedzictwa Narodowego Ministerstwa Kultury². Znaki własnościowe bowiem stanowią kapitalne, a stosunkowo rzadko wykorzystywane źródło wzbogacenia wiedzy o dziedzictwie historycznym. Można wyróżnić kilka typów ilustrujących tę tezę.

1 ZNAKI WŁASNOŚCIOWE POŚWIADCZAJĄ ISTNIENIE NIEZNANYCH LUB NIEDOSTATECZNIE UDOKUMENTOWANYCH PŁACÓWEK, ICH DOROBK, DZIEJE I PRZEMIANY.

Ewolucja polskiego przedstawicielstwa za granicą uwidoczniła została na druku z 1927 r.: *Biblioteka Delegacji RP w Charbinie* (nalepka), *Rzeczypospolita Polska. Wysoki Delegat na Chiny* (pieczętka), *Konsulat Rzeczypospolitej Polskiej w Charbinie* (stempel). W bibliotece Stowarzyszenia „Gospoda Polska” w Charbinie książka otrzymała na pieczętce wysoki numer 5790.

Biblioteki nieznanne w piśmiennictwie polskim, których istnienie potwierdzają jedynie ekslibrisy: *Ruchoma Biblioteka Lotnicza Biskupa Polowego WP J. E. Ks. Józefa*

Gawliny (il. 7) czy *Zakład Naukowy Fundacji W. hr. Baworowskiego w Tarnopolu. Biblioteka Nr. 1* (il. 1), powstały przypuszczalnie krótko przed wybuchem II wojny światowej. Drugi przykład potwierdza znalezione przez nas pismo z dnia 15 maja 1938 r., opatrzone pieczętką i stemplem: *Zakład Naukowy Fundacji W. hr. Baworowskiego w Tarnopolu. Biblioteka i Muzeum*. Z rękopisu złożonego w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu wiadomo, że zbiory te w liczbie 720 pozycji inwentarzowych w 1941 r. włączone zostały do Obwodowej Biblioteki dla dorosłych w Tarnopolu.

O nieznanach bibliotekach dowiadujemy się również z pieczętek: *Biblioteka Moknińska* Mujzelów, na drukach wydanych w latach 1899-1901 (il. 2), *Biblioteka Władyska Römerów*, na druku z 1829 r. (il. 3). Interesującym przykładem jest także *Ex Libris Żołnierzy Polaków w Obozach Koncentracyjnych w Litwie. 1939-40* (il. 4).

2 ZNAKI WŁASNOŚCIOWE KONKRETYZUJĄ SZCZEGÓŁY HISTORYCZNE, NP. ADRESY PŁACÓWEK, ICH NAZWY OBCOJĘZYCZNE, NAZWISKA PRACOWNIKÓW.

Szczególnie cennych informacji dostarczają te znaki, które zawierają

Il. 2

Il. 3

numery bieżące egzemplarza w zbiorze, oznaczają bowiem minimalną liczbę dzieł, np. nalepka (il. 5) ujawnia nazwę Biblioteki Uniwersyteckiej w Wilnie używaną w okresie okupacji bolszewickiej Wilna (5/6 I – 19 IV 1919 r.); na druku z 1932 r. jest pieczętka *Gimnazjum Polskie im. H. Sienkiewicza w Harbinie*, niżej nr 3365.

Krótkotrwałe zmiany polityczne potwierdza pieczętka *Biblioteka Podof. Str. Gran. w Cierlicku na druku z 1939 r.* (il. 6). Biblioteka ta mogła istnieć jedynie w okresie od grudnia 1938 r. do 1 IX 1939 r., gdyż wówczas Cierlicko wraz z częścią Zaolzia należało do II Rzeczypospolitej.

II. 4

II. 5

II. 6

Na egzemplarzu *Materialów Obozowych* z 1 I 1942 r. zachowany jest stempel z dwujęzyczną nazwą i dokładnym adresem polskiej placówki na Węgrzech: *Komitet Obywatelski dla Spraw Opieki nad Polskimi Uchodźcami na Węgrzech. A Lengyel Menekültek Gondozásának Ügyeit Intezo Polgári Bizottság Magyarországon. Budapest, V, Géza-u 3. Tel.: 119-083.*

II. 7

3 ZNAKI WŁASNOŚCIOWE DOKUMENTUJĄ ZMIENNOŚĆ OPCJI NARODOWOŚCIOWEJ W JEDNEJ RODZINIE, NP. BIBLIOTEKA DWORSKA W MAJĄTKU SZESZOLKI.

Książki z tej biblioteki sygnowane były przez Pawła Kończę pieczętką *Paweł Kończa. Szeszolki*, w środku herb Ogończyk, natomiast przez jego syna stemplem w języku litewskim *Mathias Końča Dr. Sc. (Concha) dr. Šešolki – paš, Širvintai {...} Lithuania*.

4 ZNAKI WŁASNOŚCIOWE INFORMUJĄ O DRODZE KSIĄŻKI, JEJ NIEZWYKŁYCH LOSACH, CZASEM ODZWIERCIEDLAJĄCYCH PRZEMIANY HISTORYCZNE,

np. ślady istnienia polskiej placówki szkolnej podczas II wojny światowej na terenie Tanganiki pozostały na czterech tomach *Krzyżaków* Henryka Sienkiewicza, wydanych w Jerozolimie (bez daty): [Szkola] *Powszechna III Stopnia w Kidugali*, obok rękopiśmiennej noty

własnościowej wpisana l. dz. 1577; *Państwowe Gimnazjum Ogólnokształcące Kidugala*, obok noty własnościowej l. dz. 2194 II; *Świątlica Katolicka w Tengeru* (stempel). Egzemplarz powieści trafił do Biblioteki Polskiej w Londynie, skąd przeszedł do zbiorów Biblioteki Instytutu Badań Literackich PAN w Warszawie.

Wynikają stąd wnioski, iż znaki własnościowe należy ewidencjonować i udostępniać tak jak wszystkie inne źródła historyczne; zwracać uwagę nie tylko na walory formalne (estetyczne, artystyczne), ale również na informacje zawarte często w nieatrakcyjnej formie (pieczętki, stemple, nalepki); nie oddzielać od książek, na których są umieszczone, bo wiem niszczy się w ten sposób kontekst kulturowy (data książki, treść, standard). Źródła te, dopowiadające wiele istotnych szczegółów historycznych, trudne są do uchwycenia, ponieważ z natury rzeczy są bardzo rozproszone, jak tego dowodzi kwerenda realizowana od lat w Departamencie Dziedzictwa Narodowego Ministerstwa Kultury. ■

PRZYPISY

¹ *Cenne, Bezcenne, Utracone* 2003 nr 1/2 s. 38-42, il.

² *Biblioteki na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej. Informator*. Red. nauk. B. Bieńkowska. Poznań 1998; *Biblioteki polskie poza Krajem w latach 1938-1948. Informator*. Red. nauk. Bieńkowska B. Przygot. do druku w 2003 r.